

Venstres syn og Venstres oppgaver

Taler

Johan Ludwig Mowinckel

Omstendigheter

Valgkamp mai - juni

- 1 Da venstre i år opstillet sitt valgprogram var det klart for dem som forberedte det
- og det vandt også enstemmig tilslutning på landsmøtet - at hovedposten måtte
gjelde gjenreisningen av landets økonomi og finanser. Den måtte med andre ord
være en finanspost, og man satte denne post i en særstilling på programmet, idet
5 man plasserte den i innledningen: "I kommende valgperiode vil partiet først og
fremst ha for øie bedring av statens og kommunenes finanser, så utgifter, gjeld
og skatter kan bringes nedover." Både programpostens plass og dens form viser
dens betydning. Plassen, foran de andre poster, i innledningen, og formen "i
kommende valgperiode", understreker sterkt at den viktigste, den mest
10 nærliggende oppgave i den nærmeste fremtid, må være fortsettelse av arbeidet for
gjenreisningen av landets finanser. Men der er i posten en meget viktig tilføyelse,
den nemlig, at der under arbeidet for den sparsomhet og de innskrenkninger på
statsbudgettet som nødvendigvis må finne sted, skal tas "fornødent hensyn til at
viktige samfunnsinteresser ikke skades og til at utgifter ikke overføres fra staten
15 til kommunenes". Det er et påkrevet forbehold, fordi der under arbeidet med
landets finanser ikke alltid har vært tatt tilstrekkelig hensyn til disse ting. Der har
vært eksempel på nedskjæringer, besparelser som vilde gå ut over viktige
samfunnsinteresser, og således i virkeligheten bli dårlig økonomi, og der har
vært en tendens i retning av å foreta besparelser, hvorved utgifter tvinges over på
20 kommunene, som jo har det vanskelig nok på forhånd - altså en
fremgangsmåte som i virkeligheten ikke representerer sund og omsiktig
finanspolitikk.

- Denne programpost falder helt sammen med det som venstres regjering, da den
25 blev dannet i 1924, satte som sin første oppgave. Venstreregjeringens bestrebelser
gikk ut på å trekke op en fast linje for landets finansielle gjenreisning, men for at
det skulde kunne skje, måtte den kreve at den på det finansielle område beholdt

ledelsen, og denne ledelse måtte den tvinge sig til gjennom en ganske kraftig
30 optreden. Man må huske på at venstre regjeringens parlamentariske stilling var
svak. Den var en mindretallsregjering, og skulde det lykkes den å beholde den
finansielle ledelse, måtte den sette noget inn på det. Det gjorde den både da det
gjaldt budgettets balansering på den måte som regjeringen foreslog og den
gjorde det da det gjaldt økningen av visse statsinntekter, som f.eks.
35 restaurantskatten og den lille økning av den direkte skatt - forslag som
naturligvis ikke fremkom med nogen synderlig glede, men ut fra den hårde
nødvendighet til sikring av balansen i statens regnskaper. Regjeringen måtte
også gå frem på samme måte da det gjaldt en administrativ økonomisk
forholdsregel som må betegnes som overmåte betydningsfull, nemlig
40 ophevelsen av den omsiggripende portofrihet.

Det lyktes venstres regjering å fremlegge et budgett - det første den fremla, -
hvor anleggsutgiftene var opført slik at de ikke var større enn gjeldsavbetalingen.
Dette var et mål som regjeringen hadde satt sig, ut fra den betraktning, at kunde
45 man ikke straks nå til gjeldsreduksjon, så fikk man iallfall nå så langt at man
hindret gjeldsøkning. Dette regjeringens, første budgett blev i det hele tatt møtt
med tilfredshet og anerkjennelse, også fra opposisjonens side, og det blev av
finanskomiteens høireformann betegnet som "den første løpegrav". Budgettets
resultat, det endelige regnskap, var ikke fullt så tilfredsstillende, idet det viste et
50 underskudd på 9,5 millioner kroner, hvorav dog ikke mindre enn 7,2 millioner
skyldtes svikt på jernbanenes drift. Sees bort herfra blir det egentlige,
statsbudgetts underskudd bare 2,3 millioner. Når man vet at statsbudgettet var
på 420 millioner kroner og når man vet hvorledes utviklingen gikk iden tid
budgettet blev regnskap - det forberedes jo mer enn et halvt års tid i forveien, og
55 først året efter, den 1. juli, begynner det å dreie - når man vet hvor store og
mange vanskelighetene var nettop idet år, så tror jeg alle vil innrømme at
resultatet allikevel var tilfredsstillende. Med fallende tollinntekter, med fallende
skatter, med svikt i næringslivet, kunde vi meget lett risikert att det budgett som
var opgjort på et så tidlig tidspunkt, så lang tid før det begynte å virke, kunde ha
60 sviktet i langt høiere grad enn tilfellet var. - Hvad det annet budgett angår - det
budgett som nu løper, budgettet for terminen 1926-1927 - lyktes det
regjeringen ved behandlingen av det å ta bort den økning av den direkte skatt
som den hadde vært nødt til å foreslå året i forveien, og dette var så meget mer
bemerkelsesverdig som gulltollen samtidig i det tidsrum regjeringen hadde
65 virket, var gått ned fra 90 til 40 procent, hvilket representerer en tollettelse på
omkring 22 millioner kroner, altså en sum som er mer enn dobbelt så stor om

det beløp som blir tatt inn på den med så megen kritikk møtte restaurantskatt.

70 Hvad høireregjeringen angår så har den jo sett sig nødt til å beholde et gulltolltillegg på 20 procent, i virkeligheten på tross av alle forutsetninger, for gulltolltillegget skulde autmatisk gå ned med kronens stigning, og så nær som kronen nu står pari, skulde det praktisk talt vært borte.

75 Venstreregjeringens finansielle bestrebelser blev imidlertid underkjent, såvel av høire som av det høire nærstående parti, bondepartiet. Begge disse partier synes å ha ment at det hele kunde gjøres meget bedre enn venstreregjeringen hadde gjort det. I den beryktede finansinnstilling for ifjor blev der påstått, at venstreregjeringens finansledelse "bar galt av sted" og at der "ikke har vært lagt
80 den kraft og energi i arbeidet med å redusere statsutgiftene som hensett til landets økonomiske tilstand, skulde være tvingende nødvendig".

Det måtte derfor, "av hensyn til, landets fremtid" kreves "en meget sterk kursendring", "en radikal kursendring", "et systemskifte", og herom var både
85 høire og bondeparti enige. Og det sier sig selv, at i denne front mot regjeringen, fant begge partier villige forbundsfelder også i arbeiderpartienes representanter, slik at regjeringen blev stående isolert, kun byggende på sitt eget parti. Så gikk regjeringen. Den gikk som en selvfølge, idet den første forutsetning for at den kunde fortsette måtte være at der, også utenfor dens eget parti, var tillit til dens
90 gode vilje til å gjenreise landets finanser. Fra det øieblikk denne tillit sviktet, og andre mente at det regjeringen gjorde var galt samt pekte på at de kunde gjøre det meget hurtigere og bedre, fant regjeringen, at det for landets skyld var ganske nødvendig at disse andre kom til.

95 Disse andre blev møtt med meget store forventninger. Det var som om der nu skulde oprinde en ny finansiell morgenrøde for landet. Der skulde finne sted en kort og hurtig nedskjæring av statens utgifter, der skulde skapes en fast finansplan, hvori der allerede straks skulde medtas en gjeldsreduksjon i et temmelig hurtig tempo. Samtidig som disse gode ting blev stillet i utsikt eller
100 krevet, skulde der skje en hurtig nedsettelse av skattebyrdene. Når man idag leser høires og bondepartiets finansinnstilling må man spørre sig selv om vi har fått noget av alt det smukke som den gang blev lovet. Vi må spørre om forventningene er blitt opfylt, om løftene er holdt. Vi behøver ikke å spørre oss innen venstre, for våre forventninger var kanskje ikke så store, men vi kan,
105 spørre regjeringens egne partifeller, høires menn rundt omkring i landet, vi kan

spørre høires presse. Vi får da over alt en følelse av at der er en sterk skuffelse over at de forventninger, som efter de store løfter måtte knyttes til det nye regime, ikke er gått hurtigere og i høiere grad i oppfyllelse.

110

Den beste prøve herpå fikk man ved det første budgett som høireregjeringen fremla, budgettet for 1927-28. Det budgett viste at en høireregjering, selv om den kom til på et nokså fordringsfullt program, ikke mer enn en venstreregjering kan gjøre mirakler. Den må hygge sitt budgett på den hårde virkelighets grunn, 115 den må rette sig etter nødvendighetens lov, og jeg er ganske sikker på, at når man tar i betraktning kronestigningen, prisfallet, den lettelse som dette har medført på budgettet, vilde en venstreregjering, ja jeg vil si en hvilken som helst regjering, ha kunnet fremlegge et budgett fullstendig like gunstig som det "vidunderbudgett" som høireregjeringen fremla. Men jeg er også viss på, at selv 120 om sluttsummen på det budgett en venstreregjering vilde ha fremlagt ikke vilde ha vært ugunstigere enn sluttsummen på det budgett høireregjeringen fremla, vilde det allikevel vært noget anderledes oppbygget, og en hel del av de "besparelser" som der var foreslått hadde ikke funnet plass akkurat på den måte, på de kapitler, under de særbudgetter, som tilfellet blev. Det er en av de ting som 125 kanskje bedre enn noget annet vilde ha vist forskjellen på partienes finansielle retningslinjer.

Skulde imidlertid dette høireregjeringens budgett - som jeg under trontaledebatten erklærte for et efter omstendighetene tilfredsstillende budgett 130 hvad summen angår - skulde det budgett ha vært målt med den målestokk hvormed høireopposisjonen ifjor målte venstreregjeringens budgett, så vilde det ha vært et meget slett budgett. Høire påstod ifjor at vårt budgett var 70 millioner kroner for høit når man regnet med kronens daværende gullverdi, men skulde høireregjeringens budgett vært omrregnet på samme måte, vilde det 135 vært 116 millioner kroner for høit, og selv om det viser en nominell nedgang på 29 millioner kroner sammenlignet med forrige budgett, fra 413 til 384 millioner, vilde dets virkelige stilling, sammenlignet med dette og målt på samme måte som høire målte vårt budgett, vise en stigning på 50 millioner kroner. Og bedre blir ikke budgettets stilling kritisk sett, når man vet at av 140 denne nominelle nedgang på 29 millioner faller ikke mindre enn 12,7 millioner kroner på den nedsettelse av statsfunksjonærenes lønninger som er bragt i forslag - altså Ikke egentlig en tiltalende besparelse - at 7,5 millioner kroner er en automatisk besparelse på utgiftene til statsgjelden som følge av kronestigningen, og at 8 millioner er en automatisk nedgang i utgiftene til Nore kraftanlegg, hvis

bygning er så langt fremskredet, at der iår behøves en mindre bevilgning enn ifjor.

Jeg tar disse budgettmessige sammenligninger med som en innledning, fordi de
150 danner en god bakgrunn for det som ledet til fjorårets krise og for det som vi nu
oplever med hensyn til regjeringens stilling, ikke minst fra regjeringens eget
parti. Personlig skulde jeg helst ha villet undlate denne sammenligning mellom
de forskjellige regjeringers budgetter. En sådan sammenligning kan selvfølgelig
gjøre sin nytte, men denne litt gutteaktige kappestrid om hvem der gjør det best
155 og hvem der gjorde det best, tror jeg ikke fører til noget. Jeg tror, og jeg har sagt
det før, at på dette område kan og bør et saklig samarbeide finne sted mellom de
forskjellige partier i Stortinget. Jeg tror at alles lyst dertil og alles forståelse av at
det finansielle spørsmål er vanskelig og at man sammen må søke å løse det, er så
stor i Stortinget, at der i grunnen ikke hersker nogen meningsforskjell på det
160 punkt, og vi, som danner opposisjonen, har likeoverfor høires regjering gang på
gang gitt uttrykk for en forståelsesfull lojalitet. Vi har, ikke minst vi som selv har
sittet i en regjering, full forståelse av de vanskeligheter som enhver regjering har å
kjempe med i disse tider, hvor det gjelder å finne frem til bedre økonomiske
forhold. Vi har derfor også gitt regjeringen lojal støtte, og de ord som jeg på
165 venstres vegne uttalte under trontaledebatten, at, selv om vi ikke kan være enig i
alle regjeringens forslag på budgettets område, selv om vi vil bekjempe dem og
selv om vi skulde nå frem med vårt syn, slik at regjeringens budgett på
forskjellige punkter måtte forandres, vilde vi alltid dra omsorg for at der blev
full kompensasjon - de ord har vært omhyggelig og samvittighetsfullt opfylt
170 under budgettets behandling.

Ser vi, for å ta et eksempel, på hvorledes budgettbehandlingen i Stortinget er
gått iår, på Innstilling II fra den store budgettkomite, så viser dens oversikt at
Stortingets komiteinnstillingen i slutten av mars utviste et samlet beløp av
175 317,5 mill. kr. mot av regjeringen foreslått 318,8 mill. kr., altså en mindreutgift,
i forhold til regjeringens forslag av 1,3 mill. kr. Og det som er skjedd siden har så
vidt jeg vet ikke i vesentlig grad endret dette billede. Der er altså all
sannsynlighet for at budgettbehandlingen vil gi et resultat som i høi grad er et
bevis på at Stortinget har gjort hvad det kan for å følge regjeringen i dens
180 bestrebelser for å holde igjen. Det hender naturligvis at man kan bli litt
eiendommelig til mote når spareviljen skal prøves i gjerning. Det er ikke alltid
den stikker så dypt. Når det gjelder ens egne interesser, da svikter av og til viljen
til å spare. Det er en bebreidelse som kan rettes mot alle uansett parti, og de som

185 roper sterkest når det gjelder andre glemmer ofte sine prinsipper når det gjelder dem selv.

I det store og hele arter samarbeidet sig på det økonomiske område godt i Stortinget. Men også på andre områder er samarbeidet i Stortinget meget bedre
190 enn folk flest tror. De som nærmest bare kjenner Stortinget og Stortingets arbeide fra de politiske presseorganer tror jo at forholdet mellom de forskjellige partier til daglig er kattens forhold til hunden, men det er ikke slik. Jeg vil påstå at ni tiendedeler av Stortingets arbeide foregår i det beste samarbeide, uten hensyn til parti. Det er et rent saklig samarbeide hvor enhver ut fra sitt syn og
195 sin samvittighet gjør det beste for det sogn han er satt til å ivareta, for landet, og her gjør jeg ingen undtagelse hverken for høires eller arbeiderpartienes vedkommende. Enhver som har sittet i en stortingskomite, enhver som har deltatt i Stortingets arbeide vet at der foregår et saklig, omhyggelig og samvittighetsfullt arbeide, hvor som oftest partigrensene ikke spiller nogen rolle.
200 Men av og til har vi naturligvis de store saker, hvor meningene brytes og må brytes. Det er da oppmerksomheten vekkes, det er da man synes det er morsomt å følge Stortingets bevegelser, og da står parti mot parti.

En forutsetning for at samarbeide i Stortinget på finansenes område virkelig skal
205 føre frem, må være at det ledsages av en viss forståelse utenfra, men den synes jeg dessverre ofte vi savner. Følger man høirepressen, bondepartiets presse og disse partiers talsmenn utenfor Stortinget, så blir man vidne til den samme klagesang, den samme jammer, den samme håpløse negative kritikk likeoverfor Stortinget, som sannelig ikke skal gjøre dettes byggende arbeide lettere. Det som kanskje er
210 det verste, er at vi fremdeles fra høires og bondepartiets side er vidne til den beskyldning mot et annet partis folk, at de er årsak i all ulykke. Ennu den dag idag kan man høre på møter og lese i aviser, at grunnen til vår vanskelige finansielle stilling er ikke den allmindelige økonomiske krise, men det er venstre, venstre og Gunnar Knudsen. Disse angrep konsentrerer sig særlig om Gunnar
215 Knudsen. Man skulde tro at Gunnar Knudsen hadde vært banksjef i alle de banker som har gjort fallitt, eller ordfører i alle de kommuner som befinner sig i økonomiske vanskeligheter! Og dog er sannheten den, at Gunnar Knudsen var den som tidligst og sterkest sa fra. Hvis vi leser den tids historie vil vi måtte si, at vi alle har vår del av skylden! Men de skulde ikke kaste med sten som gang på
220 gang tvang sig til forhøielser av de budgetter venstre regjeringen hadde forelagt, de, som i en tid da iallfall Gunnar Knudsen så at nedgangen begynte, forlangte jernbanernes anleggsbudgett øket med opimot 30 millioner kroner, og som så,

225 til sist, styrtet regjeringen på veimillionen, det vil si på regjeringens krav om å ha den finansielle ledelse. Det kan i denne forbindelse være lærerikt å omerindre hvad Gunnar Knudsen uttalte så tidlig som i 1919, da høire med Konow H. i spissen vilde gå langt videre enn av regjeringen foreslått:

230 "Jeg er litt forbauset over at den ærede komiteformann (Konow H.) kom med et nytt forslag om å øke disse budgetter med betydelige beløp. Jeg kan ikke gi min tilslutning tilde forslag han kommer med. Det er aldeles utilrådeleg å øke disse bevilgninger."

235 "Og jeg vil spørre: hvorfor skal man her i Stortinget og i kommunene følge samme vei som forrige gang der var opgangsperiode? Jeg er bange for at nedgangstidens dimensjoner også blir større enn nogensinde i vårt lands historie. Nu er tiden inne til å avsette alt hvad man kan av statsinntekter til å møte de kommende tider med." -

240 Allerede året efter - 1920 - kom høire til makten og Gunnar Knudsen blev satt utenfor.

245 Den økonomiske krise, de finansielle vanskeligheter for stat, kommuner og private er naturligvis ikke et for Norge isolert fenomen. Det er jo en katastrofe som har rammet hele verden efter krigens ulykker, og jeg tror opriktig talt ikke at vi behøver å mene at vårt land er uheldigere stillet enn mange andre. Jeg synes ganske særlig, at likeoverfor en mann som Gunnar Knudsen kunde det være på tide at vi alle viste den respekt, den aktelse som hans store uegennytte i de vanskelige år gjør ham fortjent til. Det var derfor ikke uten glede jeg leste hvad
250 professor Johan Hjort skriver i sine "Utenrikspolitiske oplevelser" om Gunnar Knudsen:

255 "Jeg vil gjerne benytte denne anledning til å si, at ingen mann er sterkere overbevist enn jeg om den begeistrede iver, den uopslitelige arbeidssomhet og offervilje somt Gunnar Knudsen la for dagen i disse krigens år. Han vilde på en tid da livsvilkårene blev ennu meget mer forskjellige mellem menneskene enn de under normale forhold pleier å være i dette land, bidra det han kunde til å utjevne de voksende motsetninger, og lindre de lidelser som de oprivende, usikre og i mange tilfelle hårde livsforhold medførte for mange mennesker."

260

Kunde vi ikke snart slutte med å gi hverandre skylden? Det er jo fremrover vi

skal, det er jo opover! Der rettes ikke på noget ved at vi fortsetter med å gi hverandre onde ord om fortiden! Vi skal lære av de feil som er begått, vi skal
265 høste erfaring av det som er skjedd, men det gjør vi ikke ved ustanselig å strides om hvem som bærer skyld. Det som er nødvendig, det er virkelig felles anstrengelser, det er utholdenhet og tålmodighet. Det er det eneste som må til, men det er viktig nok, og det må til.

270 Er nu disse forutsetninger til stede, har vi inntrykk av at vi overalt møter denne samlede vilje til å nå fremover? Ånei. - Der blev forleden holdt et stort møte i Oslo handelsstands forening. Det var "landets gjenreising" som blev drøftet. Jeg leste omhyggelig igjennem referatet fra dette møte, virkelig med håp om at der i talernes rekke skulde være noget som vi kunde lære av, som pekte på en løsning
275 som var verd å overveies. Men det var tomhet alt sammen! Det var store ord, men det var de samme ord som vi kjenner så godt. Det var ord om, at de som sitter med ledelsen og ansvaret, de er helt uduelige. De som sitter i Storting og regjering og hvis opgave det er å arbeide med disse ting - og det er ingen lett opgave - de er bare "politikere som driver rovdrift", og folk som ikke har mere forståelse enn at de tror "at de økonomiske lover kan stanses med
280 stortingslover". De fører en "produksjonsfientlig politikk", heter det, og det er nu på høy tid at staten gir "folket dets sparepenger tilbake". Og det heter videre: "Det er ikke mismot vi nærer i anledning av vanskelighetene, men indignasjon, og fullt berettiget indignasjon, over den produksjons- og næringsfientlige
285 politikk, og over at politikerne fortsetter med sin rovdrift, indignasjon over den urovekkende likegyldighet som merkes i Stortinget når viktige spørsmål vedkommende næringslivet er på bane. - - - Stortinget mangler alvor og vilje til, å handle ut ifra det syn at kursen må legges om." Og konklusjonen er krav om en "langsiktig, klart opbygget økonomisk gjenrensningsplan".

290 Da jeg leste dette tenkte jeg, at her har vi de samme folk som skrev finansinnstillingen ifjor. Jeg syntes jeg kjente det igjen alt sammen. Der er den samme mangel ved disse store ord som der var ved finansinnstillingen - der pekes ikke på noget positivt, det er bare klager og jammer, der anvises ingen vei
295 ut av uføret. Det er dog ganske betegnende, at adressen for disse klager fra denne forsamling nu i år nærmest blir høires menn og høires regjering. Det er jo dem som i snart halvannet år har sittet i spissen for landets styre og arbeidet med disse opgaver, og som ut fra den finansinstilling som danner grunnlaget for regjeringens tilblivelse og eksistens, iskulde være i besiddelse nettop av det syn på
300 forholdene som her får sitt uttrykk. Er nu de menn som representerer høire i

regjering og Storting bare elendige politikere som "driver rovdrift", og som ikke har forståelse av stillingens krav? Vil de være så meget bedre de herrer i Oslo handelsstands forening som nu fører det store ord? Jeg vet ikke bedre enn at de folk som nu sitter som de ledende i høires regjering, før de kom der representerte nettopp det beste av hva vår handelsstand kan prestere.

Regjeringssjef Ivar Lykke var en kjent og ansett mann i det norske handelsliv, innehaver av dets første tillitsposter. Han bestyrer utenriksdepartementet, et departement som har den aller største betydning for næringslivet, det departement som holder næringslivet i kontakt med den store verden. Fr.

Konow, en av landets mest ansatte storkjøbmenn, sitter som sjef for finansdepartementet. I hans hånd ligger først og fremst finansenes gjenreisning, i hans hånd ligger spørsmålet om gjeldsbetalingen, om skattenedsettelse. Og Robertson, en forretningskonge i Nord-Norge, sitter som sjef for det tredje viktige departement for vårt næringsliv, handelsdepartementet. - Og i Stortinget selv sitter folk som Astrup, en av Oslos forretningstands egne tillitsmenn, der sitter menn som Blakstad, Rye Holmboe, Chr. Knudsen, Wrangell - alle sammen kjente og ansatte menn fra forretningslivet. Skulde ikke dette gi anledning til nogen eftertanke hos disse mennesker, som så ganske kritikkøst dag efter dag drypper den samme gift inn i almenhetens ører, at det er så ilde fatt med nasjonens styre og stell? Jeg skulde ha lyst til å se det eksperiment, at Lykke, Robertson, Konow, Astrup, Blakstad, Rye Holmboe, Wrangell, Chr. Knudsen forlot slagmarken og at vi istedet fikk Lødrup, Hartvig Johannson, Balchen og hva de heter alle disse "redningsmenn" fra møtet i Handelsstanden. Tror man virkelig at det er vilje de mangler alle disse forretningsmenn i regjering og Storting som jeg her har nevnt? Tror man ikke at de som ethvert menneske ser tidens vanskeligheter og har lyst til å avbøte dem? Hvorfor gjør de det ikke, hvorfor følger de ikke de linjer som stikkes opp av folkene i Oslo handelsstand? Fordi, som jeg sa, nødvendighetens lov er sterkere enn smukke ønsker fremholdt i et foredrag og en debatt. Den hårde virkelighet er ikke forenlig med de luftkasteller som bygges opp av folk, som tror at en stats finanser kan rettes opp i løpet av en foredragstime eller to. Et finansielt gjenreisningsarbeide efter en så veldig økonomisk krise som den hele verden har gjennomgått og som vårt folk har måttet lide under, det tar tid og det krever utholdenhet og tålmod.

Og dog går det fremover. Vi er på rett vei. I budjetternminen 1920-1921 - jeg benytter her budgettinnstillingens utmerkede tabeller - da statens utgifter var på sitt høyeste, utgjorde de 653 millioner kroner. For terminen 1927-1928 er de opført med 309 millioner kroner. Det er en forskjell på 344 millioner kroner.

Og tas der hensyn til at utgiftene til statsgjeldens forrentning i det første år bare var 41 millioner kroner, mens de nu er på 91 millioner, så kan ytterligere 50 millioner legges til de 344 millioner, og da får vi en nedgang i statens utgifter - bortsett fra rentene - på ikke mindre enn 394 millioner kroner. Men hvis man
345 istedetfor denne tabell, som viser kontantutgiftene, vil bruke budgettene og ta de samlede budgettall så finner man, at det høieste budgettall hadde man i 1919-1920 med 588 millioner kroner. Det er i 1927 -1928 gått ned til 384 millioner. Det er en forskjell på 204 millioner kroner, anen også ved denne sammenligning må der tas hensyn til, at rentene og utgiftene til statsgjelden i det førstnevnte år
350 var 64 millioner mindre enn i det sistnevnte, og gjør man det viser det sig at nedgangen blir 268 millioner kroner. Sammenligner man dette budgett med det siste budgett før krigen, budgettet for 1913-1914, finner vi at dette viste en utgift på 116 millioner kroner, mot budgettet for 1927-1928 en utgift på 384 millioner kroner. Det er en stigning på 268 millioner, men denne stigning vil
355 måtte reduseres med 79 millioner kroner når man også her fraregner de økede utgifter til statsgjelden, og vi står da tilbake med en budgettstigning på 189 millioner kroner. Denne stigning synes jeg ikke er skremmende når vi tenker på hele vårt lands utvikling og vekst i alle disse år det er jo fjorten år - og man videre tar hensyn til kronens nedsatte kjøpeevne. Men jeg vil dermed ikke ha sagt at vi
360 ikke må ytterligere ned. Det er jo nettopp det vi bestreber oss for. Men man skal huske på - det vil jeg si i denne forbindelse - at statsbudgettene lider i høi grad under de vanskeligheter som rammer borgerne og forretningslivet i denne nedgangstid, og som rammer kommunene. Staten må jo i ikke liten utstrekning yde den nødlidende borger hjelp, og den må tre støttende til hvor det gjelder
365 kommuner som er kommet i vanskeligheter. Alt dette vil forsinke den bedring av finansene som vi alle ønsker. Legger man dertil det sterke press som det økonomiske sammenbrudd direkte har øvet på staten i form av hjelp til våre banker, hjelp til nødlidende elektrisitetsverker og lignende, så vil man forstå at tålmodighet er en ganske nødvendig forutsetning for å kunne nå frem på en
370 tilfredsstillende måte.

Man sier, at staten holder høie skatter, og at dens behov for penger trykker borgerne, og ingen kan benekte det. Vi er vel nu det sterkest beskattede land blandt de land som ikke var i krig, og ingen behøver å fortelle mig eller nogen, at
375 disse skatter i høi grad virker trykkende også på det produktive liv og på våre muligheter for å arbeide oss fremover. Men husk på hvad vi har gjennomgått, og tenk vel igjennem dette før dere bebreider staten eller kaster for store sten mot den! Tenk på hvordan statens stilling vilde ha vært, hvis ikke det private

380 næringsliv hadde brutt sammen, hvis ikke skibsrederne hadde overspekulert sig, hvis ikke industrien hadde sett for lyst på fremtiden og hvis ikke de mange banker hadde brutt sammen! Jeg antar at den norske stat da hadde befunnet sig i meget gunstige økonomiske omstendigheter den dag idag.

385 Men som jeg sa - la oss ikke se for mørkt på fremtiden. Vi er nådd frem, praktisk talt iallfall, til balanse i vårt statsbudgett. Det regnskapsår som vi nu er inne i, og som slutter om en måned vil, efter den oversikt finansministeren nu har, ikke bringe underskudd. Og ser vi på vårt næringsliv, så hviler der nok over det mange mørke skygger, men der er også lysning. Vi har en handelsflåte som vi
390 aldri har hatt bedre. Den er så tidsmessig som man kan ønske sig den, og den står fullt ferdig til å nyte godt av den første høikonjunktur og skaffe landet økede inntekter. Vi har en fiskerflåte langs vår hele kyst, til dels bygget op under krigen, som er så god som noget lands, og som også står ferdig til å utnytte hver mulighet som havet byr. Og vi har et jordbruk som er nådd langt frem med
395 tidsmessig utstyr, redskaper og metoder. Og hvad der er det aller beste vi har en arbeidsom, nøisom og dyktig befolkning. Man skulde tro det motsatte når man leser alle klagene, men forholdet er, at man må ikke bedømme landets befolkning efter det overflateliv som ofte føres i de store byer, hvor der altid vil være en hel del lediggjengere, som kanskje i for høi grad setter sitt preg på folks,
400 innbildningskraft, men man må dømme landets befolkning efter det som gjøres, både i og utenfor de store byer, av samvittighetsfullt, av utholdende, av nøisomt arbeide, som bygger landet op. Jeg har sagt det før, jeg vil gjenta det: Reis utover og se våre bønder i våronnen og spør dere selv om her ikke gjøres godt arbeide! Følg deres liv fra morgen til kveld og til morgen igjen og spør om det ikke er til
405 det ytterste nøisomt! Følg fiskerne på kysten der de drar ut til sin farefulle ferd, følg arbeidets menn i by og bygd, følg dem fra morgen til morgen igjen og spør om man ikke ser en flid og en nøisomhet som viser at her er en folket iboende kraft til gjenreisning, som er sterkere og sundere enn man skulde tro efter alt det man leser og hører.

410 Vår handelsbalanse bedrer sig stadig. Importen går meget sterkere ned enn eksporten, slik at forholdet mellem import og eksport blir gunstig for vår økonomi, og dette har visselig i høi grad bidratt til kronens hurtige stigning. Der stod nettop forleden dag i avisene en oversikt over vår gjeld til utlandet, og det
415 heter der at vår nettogjeld, privat og offentlig, fra 1. januar 1926 til 1. januar 1927 er gått ned med 170 millioner kroner, fra 1 405 millioner til 1 235 millioner kroner. Den vesentligste årsak hertil var naturligvis kronestigningen,

men tas der hensyn til den, blir nedgangen allikevel 30 millioner.

420

Som jeg sa da jeg begynte, en regjering må sørge for å ha den finansielle ledelse, men hvad dette angår synes jeg ikke høireregjeringen gir et eksempel til etterfølgelse. Jeg innrømmer gjerne vanskelighetene, men litt mere fast vilje og litt mer indre sannhold i regjeringen, det har man lov til å kreve. Jeg behøver
425 bare å peke på scenen mellom handelsministeren, hr. Robertson, og finansministeren, hr. Konow. Robertson fremsetter et forslag til støtte av Finnmarksfisket. Det var ikke et godt forslag. Det brøt med det som vi for vår part mener skal være grunnlaget for hjelpen, det brøt med prinsippet hjelp til selvhjelp. Det betød en direkte inngripen i bedriften med pengemidler fra
430 statens side, som ikke var heldig, men vel, forslaget var fremsatt, og finansministeren hadde sagt, at han gikk med på det under forutsetning av at utgiftene skulde dekkes på en bestemt måte, nemlig ved en avgift på selve bedriften. Så faller avgiften i Stortinget, den faller med stort flertall, og man skulde da tro at regjeringen vilde ta sitt standpunkt til selve støtteaksjonen op til
435 fornyet overveielse, og komme til et resultat hvorom den stod samlet, enten således at pengene blev skaffet på en annen måte, eller således at den tok proposisjonen tilbake. Men hvad skjer? Proposisjonen opprettholdes i Stortinget av handelsministeren, men bekjempes av finansministeren så sterkt, at finansministeren faktisk stillet kabinettsspørsmål på at den ikke skulde vedtas.
440 Man forstår at en slik hendelse må svekke en regjerings anseelse og autoritet nettop hvor det gjelder de finansielle spørsmål, og det hele virket svært planløst. Statsministeren var ikke engang til stede og resultatet blev at handelsministeren led et knusende nederlag, uten at det tilsynelatende øvet nogen innflytelse på hans stilling i regjeringen, men visstnok på hans stilling i Stortinget.

445

Denne samme mangel på ledelse, den merker vi også på andre områder og det på områder som har den aller største betydning for hele vårt økonomiske liv. Se nu f. eks. på regjeringens stilling til den tvungne voldgift i arbeidstvister. Det å holde arbeidslivet vedlike, det er dog vel den nødvendigste forutsetning for all
450 økonomisk gjenreisning i et land og de poster som venstre i den forbindelse har satt op på årets valgprogram viser en positiv linje, ikke alene til å få løst arbeidskonflikter, men til å skaffe slike arbeidsvilkår at både konflikter og annen arbeidsløshet mest mulig undgås. Hvad disse evige arbeidsstridigheter koster landet får man et inntrykk av ved noen få tall. I tidsrummet 1921-1926 er der
455 tapt 12,5 millioner dagsverk på grunn av konflikter, og disse konflikter har særlig vært store i de år da voldgiftsloven har vært forkastet, og høireregjeringene

har ment å kunne klare sig selv. I 1921 hadde vi således 3,5 millioner tapte dagsverk, i 1924 5 millioner, i 1926 2 millioner, og vi er formodentlig i 1927 allerede nådd op i nær 2 millioner tapte arbeidsdager. Dette blir tilsammen omtrent 15 millioner tapte dagsverk, og dette vil igjen si at 50 000 arbeidsføre menn kan regnes å ha vært uvirksomme et helt år på grunn av konflikter. Vi er i denne henseende verst stillet av alle de nordiske stater. I femåret 1921-1925 utgjør den tapte arbeidslønn her i landet 154 millioner kroner, i Danmark utgjør den i 10 år 140 millioner og i Sverige i 10 år 278 millioner kroner. Det vil si at Norge årlig har tapt 30 millioner kroner, Sverige 28 og Danmark 14 millioner kroner, og når man da vet, at Norge både med hensyn til folketall og økonomi står svakest av disse tre land, så kan man ikke undre sig over at vi har vanskelig for å konkurrere.

Det er jo ikke bare arbeiderne og arbeidslivet som lider under dette, det er oss alle. Kan man undres over at jernindustrien og storindustrien ligger nede, når den lever under så usikre forhold som disse, kan man undres over at den hverken får bestillinger utenfra eller hjemmefra når man risikerer at en leveranse kanskje utsettes månedsvis på grunn av opslukende konflikter?

Venstre er for voldgift i arbeidstvister, men vi har gjerne villet at sådan voldgift skulde bli etablert som en fast domstol, et permanent institutt, som stod der som et faktum hvormed de stridende måtte regne, og vi har villet at den skulde etableres under rolige og normale forhold, idet vi alltid har vært opmerksom på det uheldige i at den blev opprettet under stridsforhold og derved kunde komme til å virke som en foranstaltning som tok sikte på en bestemt av de stridende parter. Her har jeg adskillig å bebreide regjeringen. Jeg nevnte det under behandlingen av spørsmålet om voldgiftslovens utsettelse, og jeg vil gjenta det her: jeg mener ikke at en regjering, når vi har et meglingsinstitutt og når vi har en lov som bestemmer hvorledes der skal gåes frem, skal legge sig direkte op i striden mellom partene, men den skal ha en linje, og den skal trekke den så bestemt op at folk har en følelse av at regjeringen vet hvad den vil, og av at den vil gjennomføre denne sin vilje med fast og sikker hånd. Regjeringen visste like så godt som alle vi andre at vi i år stod overfor meget store vårkonflikter, og selv om en regjering hverken har rett eller plikt til å legge sig direkte op i striden, så er disse store arbeidskonflikter av så umåtelig samfundsmessig betydning, at regjeringen hverken kan være døv eller blind. Jeg har spurt mig selv hvorledes stillingen vilde ha vært om regjeringen straks konfliktene begynte hadde sagt, at dens linje var en av to, - enten at man ikke kunde regne med at regjeringen vilde

medvirke til en voldgiftslovs gjennomførelse, således at partene hadde visst at de "to the bitter end" måtte utkjempe striden, og at ikke kampen om voldgiften, frykten for voldgift, håpet på voldgift vilde ligge i veien for forhandlingene, -
500 eller at regjeringen hadde sagt: Vi gir dere tid f.eks. til 1. mai, blir dere ikke enig innen den dag, så fremsetter vi forslag om voldgift. Også da hadde partene ganske nøiaktig visst hvad de kunde regne med. Og regjeringens mulighet for i denne sak virkelig å ta og å beholde ledelsen var så meget større som den jo kunde regne med sikkert flertall i Stortinget hvilken linje den enn hadde valgt.
505 Hvorledes gikk det nu? Jo, nu blev det hele nærmest en komedie. På foranledning, ikke av regjeringen, men av hr. Hambro, som, uten nogen bemyndigelse hverken fra regjering eller presidentskap, grep inn, utsattes voldgiftslovens behandling uten at regjeringen sa et ord om hvad den mente. Underhånden hadde man hørt at den var for utsettelse, en utsettelse som måtte
510 gi de stridende parter den tro at det var en varig utsettelse. - Så strandet forhandlingene og loven blev tatt op igjen, og nu rykket regjeringen frem og sa: Nu anbefaler vi loven. Og under hvilke forhold? Under den mest forbitrede motstand ikke alene fra arbeiderpartiets side, men også fra dens eget parti. De uttalelser som falt såvel i Odelstinget som i Lagtinget fra høires egne menn var
515 slike, at man gang på gang måtte spørre sig selv: Hvorledes kan den talers konklusjon bli at han stemmer for loven? Det var ikke milde uttrykk som blev brukt. Loven blev karakterisert som en fare for landet og for bedriftene, og det blev meget sterkt understreket at det var mer enn tvilsomt om den kunde føre frem. Det eiendommelige skjer, at regjeringens egne partifeller så å si anmoder
520 sin egen regjering om å stille kabinettsspørsmål for at de kunde la sin ånd tvinge under kjødet, eller kjødet under ånden - jeg vet ikke riktig hvad der er det mest korrekte. Og så fikk de kabinettsspørsmål, så brukte regjeringen riset likeoverfor egne partifeller, og den la ikke skjul på at det gjaldt kravet til partifellene om å stemme mot sin overbevisning. Vi var altså i den merkelige situasjon at en
525 regjering gjorde kabinettsspørsmål likeoverfor eget partis medlemmer på at de skulde stemme mot sin overbevisning. I Odelstinget stod Norem, sosialkomiteens ledende høiremann, og erklærte at han bare kunne stemme for loven hvis han blev tvunget dertil ved kabinettsspørsmål, der stod Chr. Knudsen og holdt en varm følt tale mot voldgiften, men sa at han måtte bøie sig
530 for regjeringens kabinettsspørsmål. I Lagtinget kalte høires tidligere handelsminister Rye Holmboe loven "et stort og kanskje skjebnesvangert misgrep" og han beklaget at regjeringen hadde gjort kabinettsspørsmål, at den hadde grepet til riset, for hadde den ikke det gjort, vilde han ikke ha gitt sig. Svenkerud sa, at det små riset - Morell - skulde ikke ha virket på ham. Hvis det

bare hadde vært socialminister Morell som hadde stillet kabinettsspørsmål, vilde han ikke ha bøiet sig - det var formelig som han gledet sig over å si det - men nu gjaldt det alle ni, og det var så meget på en gang at også han måtte bøie sig. Den eneste som ikke bøiet sig var Clifton, men han sa nu også at det var likefrem
540 galskap å vedta loven. Hvad høires parlamentariske fører - Hambro - angår, så befant han sig i en særlig pine, for han hadde tre uker i forveien uttalt, at "jeg er og har alltid vært en motstander av tvungen voldgift, og jeg har vanskelig for å tenke mig at jeg ikke til alle tider kommer til å være det. Hels tanken er for mig en krenkelse av rettsprinsipper og av frihetsprinsipper jeg håper at jeg alltid
545 kommer til å bekjenne mig til, og selve tanken skal i mig alltid ha en redebon motstander." Dette var 17. mars. Den 28. april "krenket" Hambro både "rettsprinsippene" og "frihetsprinsippene", og gjorde det om han sa han aldri skulde gjøre!

550 Voldgiftssakens utvikling og skjebne i år betegner en stor seir for venstre og for venstres sociale politikk og et tilsvarende nederlag for høire. Og den fallne voldgiftsdom og den respekt hvormed den er møtt av de stridende parter på tross av all forhåndssagittasjon - viser at venstre har hatt rett når det har hevdet at også i disse forhold kan lov og rett anvendes og bli til velsignelse for de stridende
555 selv og for hele folket.

Det er ikke alene de ulyksalige arbeidskonflikter som er en hindring for det sunde arbeidslivs trivsel. Også den ufrivillige arbeidsløshet er en svøpe for samfundet som det av all makt må søke å beskytte sig imot - planmessig og
560 metodisk. Overensstemmende med dette syn har venstre først og fremst søkt å hjelpe de arbeidsløse til arbeide. Men da dette ikke vil kunne strekke til i tider hvor næringslivet ligger nede med periodevis arbeidsløshet i sitt følge, fremsatte venstreregjeringen en proposisjon om "tvungen arbeidsledighetstrygd" bygget på like innskuddsplikt fra arbeidsgiver og arbeider med tilskudd fra stat og
565 kommune. Arbeidernes innskudd vilde dreie sig om 70 Øre pr. uke, adskillig mindre enn arbeiderne ofte hittil har måttet betale i egne arbeidsledighetskasser. Venstreregjeringen mente at tiden nettop skulde være inne til å planlegge en trygd av denne art til gjennomførelse når opgangstid atter setter inn. Man kunde så stå rustet til neste arbeidsløshetsperiode. - Men da høireregjeringen kom til
570 makten trakk den proposisjonen tilbake som den hadde gjort med venstreregjeringens proposisjon om tvungen voldgift og som den gjorde med en rekke andre venstreproposisjoner.

575 Hvad var nu arbeiderpartienes stilling til denne sak? Jo, de brukte sterke ord, og
det var ikke hyggelig i Odelstinget å høre ord så truende mot hele vår
samfundsordning, så truende mot lov og rett, men heldigvis, ord og trussler slar
ingen ihjel, og jeg kan trygt si, at hverken arbeiderpartienes eller andres trussler
mot lov og rett gjør noget inntrykk på venstre. Vi har alltid ment at det må være
580 en selvfølgelig ting å kreve enhver lov respektert, og jeg vil gjøre helt Mjeldes ord
til mine da han i Odelstinget sa: "Jeg vil ikke delta i debatt med
arbeiderrepresentantene når de snakker om å bryte lov og rett. Jeg vil ikke det,
fordi jeg tror at samfundet er så sterkt, at det ikke vil nytte nogen å bryte lov
ustraffet. Men betingelsen er at alle lover skal holdes, og også de borgerlige
585 elementer må leve efter den grunnopfatning, at lov skal lystres, enten de passer
en eller ikke. - - - Vi skal gå i spissen for å hevde lovene, og hevde dem med kraft
innen våre egne rekker. Det er betingelsen, den første betingelse for at man med
vekt kan kreve noget av andre."

590 Når jeg hører arbeidernes trussler mot lovene, hører den lite tiltalende, jeg kan si
oprørende, måte hvorpå de diskuterer muligheten av å bryte de lover som landet
og folket har gitt sig selv, må jeg dessverre spørre mig selv om ikke dette har en
viss bakgrunn. Det er jo ikke bare arbeiderpartienes folk som kretser om disse
tanker, å bryte lovene, det er ikke bare arbeiderpartiene som gang på gang i sin
595 agitasjon søker å komme det lovgivende instrument, som grunnloven har
etablert, til livs. Høirepartiene er her sterkt medskyldig. Og det er ikke bare
mann og mann imellem innen høires krets at man hører nedsettende ord om
lov, om forfatning og Storting, men gang på gang slår dette sterkt frem iallfall i
visse deler av høires presse. Der drives en forherligelse av et nytt statssystem, som
600 man, så vidt jeg kan skjønne, ikke kan nå frem til uten gjennom brudd på
forfatning og lov. Stadig ser vi krav om at vårt lands styre skal omlegges - kanskje
fritt - men dog efter de linjer som er optrukket i Italien av Mussolini. Det er
fascismen som står bak meget i denne bevegelse, fascismens styrke, dens
brutalitet, dens despotisme som - jeg vil ikke benekte det - på mange måter kan
605 ha gjort nytte og gavn i Italien, men som jeg mener at vårt folk, så høit oplyst
som det er, så selvtenkende, nettop på det politiske område som det er, er ganske
uskikket til å bli offer for. Fascismen i Italien kan ha bragt mange ting i orden,
men friheten gråter! Der finnes ikke en avis i Italien som ikke er under
kommando, og den mann som kanskje i sitt hjem har hvisket et selvstendig ord
610 til sin hustru, kan allerede samme natt se sig bortført, fordi hans tjenestefolk har
anmeldt ham for anti-fascistisk propaganda. Les f.eks. i de store engelske blade
om hvad der foregår i Italien, og spør dere selv om de er vel bevaret de folk som

vil at et system som det skal overføres til Norge. Jeg leste i "Manchester
615 Guardian" forleden om en advokat i Tyrol som hadde hjulpet noen tyske barn
til tysk undervisning. Han var blitt frikjent av de lovlige domstole, men han blev
bortført av det fascistiske politi og sitter nu på en øde ø, hvor han kan tenke
igjennem den forsyndelse han har begått mot sitt fascistiske fedreland. Men
Rolf Thommessen kildrer arbeidernes ganer med å fortelle at Mussolini i
620 grunnen er Italiens Tranmæl, og man skal ikke undre sig over at Tranmæl og
Tranmæls folk ut fra sin revolusjonære despotismes lyster, føler sig ganske tiltalt
ved den tanke, at de på denne eller lignende måte må kunne komme det
borgerlige samfund til livs. Jeg vet meget godt at Rolf Thommessens despotisme
er på en annen fløi, men jeg vil si, at enten despotismen er på den ene eller den
625 annen fløi, byr den mig like meget imot. Betegnende var det, at der på det store
"gjenreisningsmøte" i Handelsstanden forleden var den samme tone av forakt og
ringeakt mot forfatning, mot Storting, mot regjeringen, mot politikerne, og
denne tone fikk et ganske karakteristisk utslag i ordene: "Vi har ikke lenger
noen forfatning". Det vil si, at vi har ikke lenger noen forfatning som disse
630 mennesker synes passer for dem.

Vi kjenner det hele igjen fra åttiårene. Også da fikk man høre ganske det samme.
Ikke minst var der i Oslo konventet en utpreget, dyptgående forakt for
nasjonalforsamlingen og dens kamp for grunnloven, som gav sig uttrykk i
635 ønsket om å gripe til ulovlige midler og "sette distinksjonene til side".

Hele heksedansen om riksretten er den ikke et utslag av ganske det samme?
Riksretten er ikke noen ulovlig røverdomstol. Den er det middel som vår
grunnlov selv foreskriver skal anvendes i tilfelle hvor man mener forfatningen er
640 gått for nær. Personlig hadde jeg sannelig ikke lyst på riksrett mot regjeringen
Berge, jeg håpet i det lengste at den kunde undgås, jeg håpet i det lengste at der
kunde treffes en ordning, hvorved Odelstinget så å si selv hadde avsagt sin dom
over hvad der var skjedd. Men det vil jeg si, at var noen i tvil før om riksrettens
nødvendighet, så må enhver tvil være forsvunnet efter det vi nu har oplevet.
645 Hadde ikke riksretten vært anvendt i dette tilfelle, som vi nu fikk se oplyst,
kunde man med rette ha talt om at vi ikke lenger hadde noen forfatning. Og
selve dommen viser jo mere enn noget riksrettens nødvendighet. Der var ikke
mindre enn 6 av Høiesteretts 9 medlemmer som voterte for Berges feldelse i
realiteten for hvad der var skjedd i 1924, og at der overhodet ikke blev samlet
650 flertall for realitetsfeldelse skyldtes jo alene den omstendighet at
bondelagsmannen Moseid undlot å ta standpunkt. Men ikke minst dette viser

også riksrettens nødvendighet. Om domsresultatet ønsker jeg å si minst mulig. De menn som var satt under tiltale, er ved dommen blitt frikjent, og jeg
655 respekterer det, men spør eders nabo langt til høire om resultatet, spør om han synes det som her er skjedd er overensstemmende med hans rettsbevissthet, og dere vil ikke behøve å vente lenge på svar. Rettsfølelsen er ikke blitt styrket ved den dom. Ganske betegnende er det, at de to menn som midlertidig gikk ut av ministeriet Lykke på grunn av riksrettstiltalen, de er ennå ikke gjeninntatt i
660 regjeringen, til tross for at de blev frikjent ved dommen.

Man vil av dette jeg her har forsøkt å trekke op meget vel forstå at det var nødvendig og påkrevet å ta med på venstres program kravet om, at folkestyret må vernes og forfatning og lov hevdes med fast hånd. Vi står på mange måter
665 som i åttiårene, vi står nu som dengang med de samme ord på vår fane: Vern om grunnloven, respekt for Stortinget!

På bakgrunn av dette må den tale vi ennå stadig hører om samling, og kravet om en sterk borgerlig blokkregjering sees. Til å begynne med gjaldt kravet også en
670 samling med venstre, og jeg er personlig både skriftlig og muntlig gjort smigrende tilbud om såvel ledelse av som deltagelse i en slik samlingsregjering. Men den samling som der da var tale om, vilde vært en utpreget samling mot landets arbeidere, der vilde derved blitt trukket et skille mellom de såkalte borgerlige og landets arbeidere. Efter min mening er ingen ulykkeligere tanke
675 opstått i vårt allerede på forhånd for sønderrevne land, enn den å utdype motsetningene mellom de såkalte borgerlige og landets arbeidere, på en tid hvor en appell til alle krefter om samarbeide med rette kan stilles. Imidlertid er nok venstre opgitt som håpløs, og samlingsplanen strekker sig nu ikke lenger enn til høire og bondeparti. Jeg har følelsen av at venstre nu er puffet ut som ikke
680 tilhørende de borgerlige elementer. Nuvel, det får vi finne oss i. På "gjenreisningsmøtet" i handelsstanden sa handelsstandens formann uttrykkelig: "Samling er nødvendig, men kun med de konservative partier og bondepartiet!" Som fanebærere for denne samling nevnes nu Mellbye med Hambro som nestkommanderende. Jeg vilde hilse en sådan samling velkommen. Allerede
685 ifjor, da høireregjeringen blev dannet, gav jeg det råd ut fra min inderste overbevisning, at høire skulde kreve at bondepartiet ved regjeringsdannelsen gikk sammen med det, fordi jeg mente at begge disse partier hadde styrtet venstreregjeringen, og det eneste som virkelig kunde ha betydd en vinning ved krisen var, om der ved en slik samling kunde ha blitt etablert et parlamentarisk
690 flertall bak den nye regjering. Jeg mente at disse to partier hadde en forpliktelse

til å etablere et parlamentarisk flertall, hvilket jo utvilsomt hadde betydd en styrkelse av regjeringsmakten og dermed sundere og bedre forhold.

695 Kan nu dette ennu skje på den måte som her er nevnt, så sier jeg vel, vel! Og et felles program er jo til stede. Det er ord som tar vinger! Mellbye: "Vi må ha en kulturpause!" Hambro: "Man vinner ikke sin rett ved hjelp av traktater, men på tross av traktater!" Og begge to stod de sammen mot landets gamle utenrikspolitikk om traktatbunden rettsfred mellom alle land. Som tredjemann -
700 triumvirat er jo en gammel statsdannelse - som tredjemann har vi Morell. Også han har sagt at bevinget ord: "Vi må ha søndagsstillhet i socialdepartementet!" Får vi kulturpause i kirke departementet, søndagsstilhet i socialdepartementet og traktatløshet i Utenriksdepartementet, så synes jeg det må bli hyggelig å leve her i landet! -

705 Jeg har forresten liten tro på at Morell vil komme med, for Morell er ikke vel likt. Han er kanskje det beste eksempel på hvorledes høires folk selv undergraver og mistenkeliggjør sin egen regjering. Jeg kunde nevne mange eksempler på det, jeg kunne fylle en time med citater til å påvise hvorledes høireregjeringen
710 undergraves av sine egne, hvorved i høi grad regjeringsmakten og regjeringsautoriteten svekkes i dette land, men det skal jeg la være. Jeg skal bare citere en mann som ikke er uvennlig, som må sies å se med en viss faderlig overbærenhet på synderne, og det er Elias Kræmmer. Han skriver: "Hvis jeg sa at vi gjennomgående er tilfreds med vårt partis ledere, så vilde jeg ikke være i
715 overensstemmelse med sannheten. Men herregud, hvad skal de gjøre? De er nødt til å være akrobater og gjøre kunster på slapp line. Ved høstens valg får vi håpe at folkeviljen gir oss rene linjer og menn med styrke samt frem for alt karakter." Konklusjon: Bort med Lykke, Morell og de andre, op med Mellbye og Hambro. "Menn med styrke, samt frem for alt karakter!"

720 Det vemodige er, at disse angrep på regjeringen skyldes vesentlig den smule social følelse den har vist. De skyldes i virkeligheten det som jeg ikke vil kalle for dens dårlige egenskaper, men dens bedre. Først skyldes de at den ikke har kunnet rive huset hurtig og helt ned på det finansielle område, dernest skyldes
725 de for eksempel at den har hatt så megen politisk føling, så megen social tankegang, at den ikke kunde ødelegge trustloven, at den til og med i spissen for trustloven satte en mann som ser på loven med forståelse.

En årsak til angrep er også, at regjeringen med hensyn til brennevinsloven hadde

øie for at der fulgte visse forpliktelser med å gi brennevinet fritt, ja, at man til og med var bundet av visse løfter og forutsetninger.

735 Der var jo nok av dem som mente, at julekvelden måtte være den siste termin for
drammens frigivelse, og forbitrelsen steg efterhvert som nyttårskvelden gikk og
andre store høitider passerte uten at drammen kom. Denne forbitrelse mot
regjeringen fikk ganske sterke utslag, men fordi den måtte tenke sosialt og fordi
den var ansvarlig, visste den at det var ganske nødvendig å omgi brennevinets
740 frigivelse med sterke kauteler, med sikre lovbestemmelser. Med vårt syn på disse
forhold gikk ikke regjeringen langt nok, men innen høire var kritikken mot
regjeringen og da særlig mot sosialministeren sterk og almindelig. Aarsaken til
regjeringens stilling var naturligvis den, at den tross alt forstod, at selv om
brennevinet blir lovlig drikk, kan kampen mot brennevinet ikke opphøre. Men så
sterk er motstanden og en sådan manglende forståelse er der på dette område, at
745 nu klager man for det første over at der ikke blir flere utsalgssteder enn der var
før vi begynte med forbudet, - skjønt der jo er adgang ved lokale avstemninger
til å rette på dette om to år - og dernest klager man over at brennevinet er blitt
for dyrt. Billig, almen drikk skal det være, på hvert skikkelig bord skal det stå!
Bondelaget har jo til og med på sitt program, at vi må bli selvhjulpne på dette
750 viktige område. Dette med det billige og det lett tilgjengelige brennevin dekker
ikke vår mening, men nettop derfor er det nødvendig at vi understreker den
linje som vi har fulgt gjennom lange år. Siden 1893 har venstre alltid hatt en
målbevisst edruehetspost på sitt program og sådan som forholdene har
utviklet sig, er det ganske nødvendig at vi også i år markerer vårt syn på disse
755 ting. Vi vil alle ha et edrue folk, men om midlene og måten hvorpå man når
frem til dette, har der alltid vært meningsforskjell. Og på dette område har
venstre nu som før sitt bestemte syn og sin bestemte linje.

Betegnende for høires stilling til regjeringen, var jo også kritikken over at den la
760 destillasjonene inn under Vinmonopolet. Regjeringen fulgte her bare den linje
som endog høire i stortinget selv hadde vært med på, at salg og omsetning av
alkoholholdige drikke, vin og brennevin, skal være privatøkonomiske interesser
uvedkommende. Det skal være offentlighetens sak, der skal ikke blandes privat
spekulasjon, ikke lyst til privat fortjeneste inn i denne omsetning. Og for å øke
765 statens innflytelse på vinmonopolet, utvidet regjeringen dets ledelse ganske
beskjedent, men endog dette vakte høires harme, en harme som vistnok må sees
på bakgrunn av statsråd Morells tanke å gjøre vinmonopolet til rent
statsmonopol.

Der er et annet monopol som det er verre med, og det er kornmonopolet. Den stilling høire og bondepartiet har inntat til landets kornforsyning er noget av det mest reaksjonære vi har oplevet. Nu ødelegges kornmonopolet efterat vi har hatt det i over 10 år og efterat vi har høstet så utmerkede erfaringer. Jeg kan jo forstå

775 at man rent teoretisk kan være av den opfatning, at staten ikke skal befatte sig med kornhandel, ikke innlate sig på forretninger av den art og at man mener at det ikke passer for den. Jeg har selv vært av den mening, men krigen har lært oss meget, og ennå mere har vi lært i den tid vi har hatt kornmonopolet. Det har gått meget godt. Kornhandelen har vist sig å være en omsetning som ligger vel til

780 for staten, og det har vist sig, at det også samfundsmessig er godt og nyttig at handelen med korn unddras den private spekulasjon. Monopolet har holdt billige priser for de brødspisende, det har kunnet holde samme priser på mel over hele landet, med ensartede frakter, men det har også, hvad der er meget viktig, kunnet betale en så vidt høi overpris for den innenlandske

785 kornproduksjon, at den er blitt opmuntret. Og det har ikke alene skaffet, den innenlandske kornproduksjon en overpris, men det har skaffet den utmerkede og lette omsetningsmåter. Samtidig har monopolet holdt og holder betydelige reservelagre - omkring 100 000 tons - og dette er skjedd praktisk talt uten utgift for landet mens enhver annen ordning vil koste oss flere millioner årlig.

790 Forretningenes veldige størrelse - den har en råbalanse som dreier sig omkring 500 millioner kroner, omsetningens samlede verdi er 150-200 millioner kroner og den årlige import ca. 400 000 tons korn - forretningens veldige størrelse gjør det mulig at der ganske smertefritt kan holdes høiere priser på korn av innenlandsk produksjon, fordi den innenlandske kornproduksjon til salg er så

795 liten sammenlignet med importen av korn - den dreier sig om 15 000-20 000 tons, stigende og fallende i gode og dårlige år. Kornmonopolet kan holde disse høiere priser på det norske korn uten at det er mulig for forbrukerne å merke det.

800 Nu ødelegges altså dette monopol. Istedet trær den private kornhandel, innførselen av korn til landets behov legges over i private hender. Men allikevel skal et slags "kornmonopol" opretholdes, som et statens kornkontor, som er et rudiment, som visselig kommer til å kreve en omfattende administrasjon og påføre staten meget store utgifter. Dette kornkontor skal nemlig overta hele

805 omsetningen av det innenlandske korn, og på en sindrig måte skal dette kontor derefter bringe kornet over til de private, men risikoen for tap er her ikke liten. Man må regne med en ganske vidløftig omsetning, og den anledning man nu

har, ved kornmonopolet, til å utjevne tapene gjennom den store import og
810 handel, faller bort, idet importen og handelen går over på private hender. Følgen
er at en sådan ting som fraktutjevningen, som har vært til så stor velsignelse for
de fjernestboende av våre landsmenn, må dekkes med en avgift på det
importerte korn. Man regner at fraktutjevningen vil koste omkring 6 millioner
kroner. Når der argumenteres med at denne utgift har vi allikevel selv om vi har
815 kornmonopol, så er det en meget dårlig argumentasjon, for gjennom
kornmonopolet blev frakten umerkelig dekket nettop fordi at kornmonopolet
kunde drive sin store importforretning. Nu går importforretningen med dens
chanser og fortjeneste over på de private, og kornmonopolet kan ikke lenger
dekke fraktutlegget gjennom sin umåtelige forretning. Derfor må det dekkes ved
820 en direkte avgift på det innførte korn og mel.

Imidlertid synes jeg ikke dette - så galt det enn er - er det verste. Det verste er
korntrygden. Jeg vilde hatt en viss respekt for høire om det hadde sagt: Vi vil
ikke ha kornmonopol, det er mot våre prinsipper. Jeg ville ha hatt en viss respekt
825 for høire om det hadde stått på dette standpunkt, og kjempet for det, men hvad
gjorde høire? Det kjøpte sig til kornmonopolets ophevelse for en pris som er de
aller fleste en vederstyggelighet, nemlig den såkalte korntrygd, og korntrygden,
det er i virkeligheten krigstidens verste subsidiesystem i ny utgave: Kontante
småbidrag til folk for at de skal gjøre noget som de gjør allikevel. I krigstiden
830 skulde jo den slags bidrag være til hjelp for folk mot nød, mot dyrtid, man
utdelte disse bidrag fordi prisene på alle nødvendighetsartikler var for høie, men
i dette tilfelle gir man et kontant bidrag til folk som heldigvis ikke er i nød for at
de skal gjøre det som de gjør allikevel. Ingen tror jo, at den bonde som nu dyrker
10-12 sekker korn på sin gård, vil dyrke mindre om han ikke får korntrygd. Det
835 verste er, at han vil ikke dyrke mer om han får den. Og hvad slags kontantbidrag
blir det? For de store gårder kanskje nevneverdige, men for småbrukerne, som er
de fleste, rett og slett småtteri, som vil koste staten meget, men som for den
enkelte vil ha overmåte liten betydning. Av Norges samtlige 242 000 bruk, er
ikke mindre enn 208 000 under 50 mål, 228 000 er under 100 mål, mens ferre
840 enn 14 000 er over 100 mål. Av Rogaland - Møres 61 000 jordbruk er over 47
000 eller omtrent 78 pct. under 20 mål dyrket. Og av Nord-Norges 30 000
jordbruk er over 26 000 eller omtrent 88 pct. under 20 mål. Man vil herav forstå
hvor latterlig lite det betyr for de fleste strøk i vårt land å bli lovet en trygd på 4
Øre pr. kilo for hvete, rug og bygg og i visse mindre deler av landet for havre,
845 men dog bare for den del av kornet som kan brukes til menneskeføde og ikke for
mere enn 200 kilo pr. husstandsmedlem. På en efter vestlandske forhold stor

gård dyrker jeg omkring 17 sekker havre, og jeg kommer inn under havretrygden fordi jeg bor i Hordaland, som er et av de få strøk som får havretrygd. Hvis jeg
850 for disse 17 sekker havre får en trygd av 4 kroner pr. sekk, skulde det tilsammen bli 68 kroner. Nu ja, det var jo ikke så verst. Men saken er at selv en meget stor husstand kan ikke spise 17 sekker havre og jeg får jo i hvert fall ikke trygd for mer enn 200 kilo pr. husstandsmedlem. - Og intet menneske spiser 200 kg havre. Det er igrunnen lite havre som går til menneskeføde, den brukes til
855 kreaturfor omtrent alt sammen. Her er vi ved et kjernepunkt iallfall for havretrygdens vedkommende. Betingelsen for at trygd kan utbetales er nettop at kornet brukes til menneskeføde. Den kjente gårdbruker I. K. Hognestad i Rogaland - altså fra et fylke som både kan og vil dyrke korn - skriver: "Hvor meget vil en gårdbruker få i trygdepenger? Tar vi en familie på 6 personer så vil
860 den ha rett til en trygd av 1200 kg. korn årlig. Det skulde bli 48 kroner om året. Da den nye ordning ikke skaffer noen fordel for salgskornet, må det være de 8 kroner pr. husstandsmedlem som skal fremme korndyrkingen og gjøre den mer lønnsom.

865 Nu skal trygden bare utbetales for korn som formales og brukes i husholdningen, men selv de som avler både kveite, rug og bygg og ikke kjøper et eneste kilo mel vil ikke kunne bruke 200 kilo om året for hvert husstandsmedlem. Når nu de som dyrker alle kornslag ikke kan opná 8 kroner pr. husstandsmedlem uten å omgå loven, hvorledes vil forholdet da bli for dem
870 som bare avler bygg for ikke å tale om havre?

Ser vi på de distrikter som bare avler havre og skal få havretrygd så kan det av havre knapt brukes mer enn 50 kilo pr. husstandsmedlem. Av bygg kan neppe anvendes et så stort kvantum. Når trygd ikke skal utbetales for korn som
875 formales til kreaturmat, vil de fleste gårdbrukere i Rogaland ikke kunne få mer enn 2-3 kroner i trygd pr. husstandsmedlem. Trygden vil visselig få meget liten betydning for størstedelen av landets bønder. De fleste bønder på Sør- og Vestlandet vil neppe få større korntrygd enn de må betale ut igjen i form av kveitetoll."

880 Og gårdbruker, stortingsmann M. J. Strand fra Møre redegjør for forholdene i sitt fylke, for hvor meget der rasjonelt kan dyrkes av korn på de almindelige gårdsbruk, og han kommer til det resultat, at under gunstige omstendigheter vil kornavleren få omkring 26 kroner i korntrygd. "Dessverre - sier han - kryper
885 beløpet sammen til nesten intet for somme av avlerne, og blir til et minus for

andre når vi får forøkning i prisen - tollen på brødmel."

890 Til slutt vil jeg gjengi hvad en av bondepartiets fremste menn, professor Skeie, sier om korntrygden:

"Eg tykkjer bønderne aldri skulde ta imot ei vern dei får slengt til seg som ei nådegave, eit bein frå det store samfundsbordet - eller "grautepengar" som det no heiter i høvisk tale."

895

Det mest oprørende ved denne masseutdeling i smått av kontante bidrag er, at utgiften skal dekkes ved en brødslett, høiest på hvete og hvetemel, men også på rug og rugmel, bygg og byggmel. På hvetemel blir skatten ikke mindre enn 7,35 pr. 100 kg. Man sier, at folk behøver ikke å spise hvete. Det er noget snakk. Intet
900 folk kan omlegge sin matseddel så lett og så hurtig. Hvete er i hele vårt land gått inn i husholdningene som en nødvendighet, og ingen må tro at man helt kaster hveten på dør. Men skatten er der, den øker prisene på det daglige brød for befolkningen, og endog i de aller fleste gårdbrukerhjem øker den dem med et beløp som ligger langt over de få kroner som trygden vil gi. Allerede dagen efter
905 at stortinget besluttet kornskatten måtte hvetemelsprisen forhøies med 4 kroner og få dage efter med 6 kroner pr. sekk av hensyn til skattpålegget.

Hvad koster nu denne høires og bondepartiets nye kornordning? Over 10 millioner! 10 millioner i disse tider og til dette bruk! Her kan man i sannhet
910 spørre: Hvor er regjeringen, hvor er finansledelsen, hvor er finansplanen, hvor er ansvaret for vår økonomi? Sandelig, dette er dårlig finanspolitikk, det er dårlig bonde- og jordbrukspolitikk. Mjelde sa ifjor: "Det gjør mig ondt, det er sårt at vi steller oss slik med støtte av norske bønder, at vi med berettigelse skal bli hånet i fremtiden fordi vi ikke engang vil avle på vårt eget bruk det som nødvendigvis
915 skal til for vår egen familie uten hjelp fra andre samfundsklasser."

Det sier sig selv, at venstre ut fra hele sitt syn ikke rolig kunde se på at midlene til denne meget tvilsomme statsforanstaltning, blev dekket ved brødtoll, og derfor forlangte vi, at utgiftene skulde dekkes ved et tillegg til den direkte skatt, så de
920 som hadde best råd ialfall fikk bære denne unødvendige utgift. Det er sandelig ikke med glede at venstre går til å forøke nogen skatt, heller ikke den direkte, men vi måtte vælge den utvei fremfor å gå med på brødslett, den værste av alle skatteformer.

Som bekjent lykkedes det høire og bondeparti bare ved kabinettsspørsmål fra regjeringen å tvinge denne ulyksalige kornordning med dens pengesløseri og dens brødsfattigdom igjennem. Og da en høiremann ikke ville bøie sig for kabinettsspørsmålet, skjedde ulykken med 75 mot 75 stemmer idet president Hambros stemme gjorde utslaget.

Dette var annen gang den nuværende regjering stillet kabinettsspørsmål - mot egne partifeller!

Venstre har i sin jordpolitikk som i det hele tatt i sin politikk likeoverfor næringslivet satt som overskrift, som ledemotiv: Hjelp til selvhjelp. Og man kan være trygg for at denne vei fører fremover. Hvad korndyrkningen angår har kornmonopolets salgsordning bidratt til å øke selve dyrkningen sikkert og naturlig ved å sikre en rimelig overpris på norskavlet korn og ved å skape en lønnsom og grei omsetning. At der efter tvangsdyrkningens tid måtte bli nogen tilbakegang var selvfølgelig og naturlig, men nu går korndyrkningen fremover, og det som er viktigere - der er fremgang for nydyrkningen, det dyrkede areal økes stadig. Fra 1918 til i år har vi øket vårt dyrkede areal med omkring 500,000 mål.

Venstres interesse for jorden innskrenker sig dog ikke bare til korndyrkning. All god utnyttelse av jorden er til landets og samfundets gagn. Vi kan sammenfatte venstres jordpolitikk i følgende fire punkter?

1) Jord til alle som vil og har forutsetning for å drive jordbruk.

2) Hjelp til å få jorden opdyrket.

3) Hjelp til så gode omsetnings- og driftsforhold at jordbruket blir lønnsomt.

4) Landets skogkledning fremmes.

Jeg tenker der i disse fire korte setninger er gitt uttrykk for hvor bevisst venstre driver sin jordpolitikk, og jeg tror vi med trygghet kan stille den politikk op mot den jordpolitikk det parti driver, som vil innbilde det norske folk, at det fortrinsvis tar hensyn til bøndernes velferd i dette land.

Overensstemmende med sitt prinsipielle og praktiske syn paa jordspørsmålet

965 fremsatte venstreregjeringen før den gikk av en omhyggelig gjennomarbeidet
proposisjon om jordspørsmålene, men denne blev også tatt tilbake av høires
regjering.

Og som vi vil vareta landbrukets interesser, har vi også øinene oppe for de
970 vanskeligheter hvori også mange av våre andre næringer for tiden befinner sig -
jeg nevner således fiskeribedriften. Også her må det bærende prinsip være
hjelpen til selvhjelp. Lønnsommere drift, lettere og utvidede
omsetningsmuligheter. De øieblikkelige vanskeligheter hvori vi nu befinner oss,
må ikke, hvor tunge de enn er, skremme oss bort fra den konstruktive og
975 positive politikk, selv om den krever arbeide og utholdenhet.

Vi vet alle at valutavanskeligheter har bragt vårt næringsliv store bekymringer,
og de har gjort stillingen tyngre enn den kanskje hadde behovet å bli, ikke minst
i de siste år. Jeg vil om

980 dette spørsmål si, at det hadde vært ønskelig om utviklingen hadde kunnet gå
langsommere enn den har gjort. Det hadde vært bra om de forsøk som har vært
gjort med dette for øie hadde lykkedes, men nu må vi ikke tilbake! Et
tilbakeskritt nu vilde bety at vi så å si måtte begynne fra nytt av igjen, at vi måtte
985 gjennomgå de samme lidelser vi har gjennomgått. Nu må vi holde kronen fast,
fordi det er den eneste sunde måte hvorpå vi kan nå frem til den trygghet for det
produktive liv, som er nødvendig. Der for må vi ha ro i vårt pengevesen. Jeg er
sikker på at dette kan nåes, og jeg tror ikke at vi har så langt frem før vi kan slå
kronen fast på gullpariteten. Vi er igrunnen allerede nu nådd så langt at de aller
990 fleste mennesker så vidt det er mulig begynner å legge sitt næringsliv an på
parikronen, og da er vi på den rette vei og ikke langt fra målet. Skulde kronen nu
falle, vilde det bety et skår i hele vårt lands anseelse, og selvom det vilde bety en
øieblikkelig vinning for enkelte, vilde det i virkeligheten bli en ny smertensgang
for alle.

995 Et annet spørsmål som i denne forbindelse fortjener den største oppmerksomhet
av statsmyndighetene, er vårt penge- og bankvesens hele fremtidige stilling. Det
kan ikke nektes at det er mangler ved dettes organisasjon og virkemåte som er
meddvirkende årsak til at den økonomiske krise hos oss i så stor utstrekning rev
1000 endog våre største pengeinstitutter overende og derved bidrog til å øke ulykkens
omfang. Derved rammedes også en mengde mennesker som i egenskap av
innskytere hadde satt sine sparepenger i banker, men som ellers hverken direkte

eller indirekte hadde noen forbindelse med katastrofen og dens årsaker.

1005

I mange andre land som også hardt har fått å føle krisen og dens virkninger har bank- og kreditvesen vært ordnet på en slik måte at det har vist sig at de egentlige sparere helt eller iallfall i langt mindre utstrekning enn her har undgått å tape sine innskudd.

1010

Det er på bakgrunn av de erfaringer som på dette område er gjort og med ønske om å kunne høste nyttig lærdom for fremtiden at venstre på sitt program har oppstillet kravet om en mer betryggende ordning av vårt kredittliv.

1015

Den byggende, konstruktive politikk, som jeg har prøvet å peke på, må heller ikke være blind for åndsverdiene i vårt land. Jeg tror ikke noget ord kunde ha vært sagt i en uheldigere time enn det ord om alt vi må ha en kulturpause. Jeg tror nemlig at kravet om lys over land ikke skal lydde mindre sterkt i nedgangs-

1020

enn i opgangstider. Når man vet hvad kulturlivet har betydd for vårt lands anseelse utadtil, og hvad det har betydd for vårt lands stilling i alle år, og hvad det betyr for vårt lands stilling idag, så skal man være litt forsiktig med å tale om kulturpause. Man skal også huske på at åndsarbeidet ofte er en direkte og nyttig forutsetning for det produktive livs trivsel. Gang på gang har vi sett eksempler på at der ut av åndens verksted er sprunget ting som er blitt til direkte nytte for

1025

tusener av mennesker, vi har sett det på fiskerienes og landbrukets område, vi har sett det på industriens område. Derfor er den så god den tanke som Gunnar Knudsen har slått til lyd for, at man så å si skal øremerke de 17 millioner kroner av skibsfondet, for at de i sin tid, når man får råd til det - nu brukes inntektene av disse penger til dekkning av statens utgifter - skal avsettes til et fond for det

1030

videnskapelige forskningsarbeide, ut fra den betraktning, at hvis vi ikke holder dette arbeid oppe, så vil såvel sterke åndelige som praktiske interesser kunne lide.

Tenk på hvad Danmark og Sverige har av midler til dette daglige, praktiske videnskapelige forsknings- og prøvearbeide og hvor vi ligger langt tilbake! Når jeg hører den talen om kulturpause, minnes jeg et ord av en annen politiker enn

1035

hr. Mellbye, som jeg setter op mot hans. - Det er Ivar Tveitens avskjedsord, hans syn på åndsverdiene nettop nu, i nedgangstiden:

"Det er to ting" - sa han. - "vi bør halda so høgt vi berre kan. Folkeskulen og Universitetet. Desse to grunnsteinane må vi i alle tilfelle halda hand over." Er

1040

noen i tvil om hvem som her har sett sundest, realpolitisk riktigst på Norges, nutidens og fremtidens krav?

Tveitens ord kommer også i en eiendommelig belysning, efter at vi er blitt vidne
1045 til høires og dets regjerings forhold til skolen. På dette område kan man se, at det
i år fremlagte budgett, kanskje mer enn på noe annet, er preget av den forskjell i
syn som skiller mellom høire og venstre, mellom reaksjon og fremskutt. For
venstre har skolen - for atter å bruke Tveitens ord - alltid stått som en av
"grunnsteinene" for folkets vel og utvikling. Men høireregjeringen kom også her
1050 frem med forslag om beskjæringer og lovendringer mot hvilke venstre på det
kraftigste måtte reagere. Gjennomført vilde disse forslag ha svekket skolen på
det føleligste og satt den årtier tilbake. Og særlig vilde det ha gått ut over de
fjerntliggende sparsomt bebyggede strøk i vårt vidstrakte land. - Da
bondepartiet for en del av disse forslags vedkommende atter gikk sammen med
1055 høire, lyktes det desværre ikke helt å føre vårt syn igjennem under sakens
behandling i stortinget - ved et par leiligheter gjorde den fungerende presidents
stemme utslaget - men det lyktes dog å avverge de verste angrep som regjeringen
hadde rettet mot vårt skolevesen. Eksempelvis kan således nevnes, at det
ulykkelige forslag om ny kretsinnndeling - som ville ha ødelagt en rekke små
1060 folkeskoler utover landet - falt i stortinget. Og likeledes lykkedes det, på tross av
regjeringen, å sikre ungdomsskolene den støtte de trenger.

I nær sammenheng med dette krav om arbeide for åndens frihet og utvikling,
står også kravet om fortsatt arbeide for gjenreisningen av det norske mål. Jeg har
1065 alltid sett meget av vårt nasjonale kulturarbeide på bakgrunn av målbevegelsen.
Det kommer kanskje av at jeg er vestlending, og for vestlendingene har efter min
opfatning - og jeg tror den er riktig - målbevegelsen vært til umåtelig berikelse.
Det er ikke bare det å nå frem til eget norsk mål, som har vært og er av
betydning, men målbevegelsen har vært et middel til å løfte vår ungdom op til
1070 høiere åndelige og kulturelle verdier. Den har skapt en interesse for umaterielle
ting som er av den aller største betydning for åndens vekst i landet. Sådan ser jeg
på det, og jeg vet det er riktig for Vestlandets vedkommende, men jeg er sikker
på at det i stigende grad er riktig for hele landets vedkommende. Når jeg har
vært i Sverige og hørt det skønne fulltonede sprog - det skjønneste av de
1075 nordiske sprog - har jeg alltid tenkt på i hvor høi grad det norske mål i sin
klangfylde, og sin klang, vakkert talt minner om det svenske, og jeg har sett inn i
en fremtid da norsk mål blir grunnlaget for alle nordmenns tale.

Jeg gleder mig derfor over at forståelsen for den norske målbevegelse vokser, selv
1080 innen kretser hvor vi tidligere har møtt motstand. Ut fra denne betraktning av

målbevegelsen, sier det sig selv, at på venstres program betyr ordene: "Fortsatt gjenreisning av det norske mål", noget ganske annet enn tale-måter, for det betyr at der står vilje bak til litt efter litt å løfte det norske mål op slik at det vinner frem. Der tales meget om den nasjonale bevegelse, og med rette.

Nasjonalbevegelsen har stor betydning. Men jeg har mange ganger spurt mig selv, hvorledes står mange av de menn, som så lett fører nasjonal tale på sine leber til den dyptgående nasjonalbevegelse, som målreisningen er for hevdelse av vårt folks selvfølelse og våre nasjonale tradisjoner.

Alle føler vi vår histories og våre nasjonale minders betydning, vi vil alle gjerne være venner og drive samarbeide med de slektninger som bor omkring det norske hav, men jeg har aldrig kunnet forstå de utslag av nasjonalfølelse, som mener at vi bare bør søke venskap med våre frender omkring norskehavet, men holde oss fornemt tilbake fra våre frender i Norden forøvrig. Det gjorde et sterkt inntrykk på mig - jeg har nevnt det også i Stortinget - da Islands førsteminister på Dybbøl skanse ifjor holdt en tale med meget tydelig adresse, hvori han sa, at Island ønsker ikke bare venskap og samarbeide med ett av Nordens folk, det ønsker å være venner med dem alle.

Overensstemmende med det syn som hadde fått uttrykk i venstreprogrammet for 1924 fremsatte venstreregjeringen efter lange og omhyggelige overveielser sin proposisjon om ny hærordning. Den gikk ut på en vidtgående forenkling og foreslog bl.a. befalsordningen lagt på et bredere, mer demokratisk grunnlag med utnyttelse av vernepliktig befall i langt større utstrekning enn før, likesom den helt omordnet befalsutdannelsen slik at den på de første trinn blev felles for alt befall både overordnet og underordnet. Beparelsen ved denne nye hærordning sammenlignet med den tidligere dreiet sig om 15-20 millioner.

Denne proposisjon trakk også høiregjeringen tilbake, men venstre har hatt den store tilfredsstillelse at de forskjellige og tildels noe forvirrede forslag som siden er fremkommet fra høireregjeringens forskjellige forsvarsministre ikke har ført til annet enn at det i alt vesentlig er venstreregjeringens proposisjon som har dannet grunnlaget for den, hærordning som nu blir til virkelighet - under samarbeide mellem alle partier i stortinget undtagen arbeiderpartiet.

For flåtens vedkommende nådde ikke venstreregjeringen å få forslag fremsatt før den gikk.

Den ordning som Stortinget i samarbeid med regjeringen her har søkt å nå frem til, er å skape et for våre forhold avpasset kyst- og nøytralitetsvern..

1125 Det bedrøvelige utslag som en ensidig og snever nasjonalisme fikk i kampen om de nordiske voldgiftsavtaler, holdt på å sette vårt folk i skammekroken blandt folkene. Vår utenrikspolitiske linje må ikke være den å lukke sig inne. Den skal holde vinduene åpne til alle kanter, og der er ingenting i veien for at vi kan rekke vår hånd mot vest uten å glemme å rekke den mot øst.

1130 Man dømmer ofte litt ensidig, når det gjelder utenrikspolitikk og utenrikspolitiske forhandlinger, og man er ofte skuffet når Norge i den slags forhandlinger ikke får alt det gjerne vil ha. Man glemmer at på den annen side av forhandlingsbordet sitter folk som skal ivareta sine interesser, og at resultatet av den slags forhandlinger i nesten alle tilfelle vil bli at begge parter må gi for å få.

1135 Men vi kan ikke av den grunn undlate disse forhandlinger, og jeg mener at vi ofte har sett altfor litet realpolitisk på de utenrikske spørsmål som har meldt sig, og at vi ofte, i en slags frykt for å tape viser en nervøsitet, en usikkerhet, en følelse av underlegenhet som desverre røber at vi ikke har den rette utenrikspolitiske selvfølelse. Agitasjonen mot de nordiske voldgiftsavtaler var på

1140 mange måter et utslag av denne manglende selvfølelse. Vi fryktet at vi skulde tape eller bli overlistet, hvis vi inngikk slike avtaler med de andre nordiske land, avtaler som disse land ikke fryktet for å inngå både med oss og med et stort antall andre. Dette var så meget mere bedrøvelig som de nordiske voldgiftsavtaler i virkeligheten bare var en selvfølgelig stasjon på en linje som vi

1145 konsekvent og bevisst har fulgt i en aarrekke. Fra nittiårene av har vi hevdet kravet om rett og dom mellom alle folk, og både i det øieblikk vi gikk inn i Folkeforbundet, og gjentagne ganger siden, har vi sterkt understreket denne vår linje. Vi var så å si overfor den almindelige opinion i verden æresforpliktet til å følge rettslinjen i vårt mellomfolkelige forhold, og det måtte derfor vekke pinlig

1150 opmerksomhet at vi i det øieblikk, vi selv stod overfor spørsmålet om slike rettsavtaler, kunde tenke på å vike fra det krav som vi hadde stillet til alle andre land. En sådan nasjonal selvoppgivelseslinje som dette var, har vi i virkeligheten ikke møtt i vår utenrikspolitikk siden før unionstiden. Det var i sandhet det gamle selvoppgivende høire som gjenopstod i Hambros, Mellbyes og

1155 Thommessens skikkelser.

Men der var en gledelig ting ved denne kamp for voldgift mellom folkene - jeg følte den sterkere enn mange andre fordi jeg tok så sterkt del i kampen - og det

1160 var den resonans som venstres gamle linje vannt utover det hele land. Jeg talte
ikke alene i byene, i Oslo, Bergen, Haugesund, Stavanger, Aalesund og
Trondhjem, men jeg talte også på landsbygden. Jeg talte i Telemark, i Sogn og i
Hardanger, jeg talte på Voss og i Rogaland, jeg talte i Møre; og overalt følte jeg
1165 at Venstres opfatning hadde gjenlyd, den skar gjennom talemåtene og nådde
frem til bunnen: fred, rettsfred mellom folkene! Hva nu stortingsventres stiling
angår, hadde vi selvfølgelig dette spørsmål oppe i gruppemøte. Man kunde
kanskje tro at all den nasjonalistiske tale, de klingende ord, de støiende støt i
trompetene, kunde ha gitt en viss resonans, for det er jo desverre så overalt i
verden, at trompetstøt klinger lett i ørene. Men nei! Stortingets venstre stod
1170 sammen som én mann om Norges gamle linje.

Jeg husker hvilket inntrykk det gjorde på mig i venstregruppen, da en mann som
var sterkt knyttet til den vestlandske nasjonalbevegelse, nemlig avdøde
stortingsmann Finne fra Voss, stod op og sa, at han i denne sak ikke kunde ta
1175 noget hensyn til hvad der mulig mentes å være taktisk eller politisk klokt av
venstre. Han kunde bare spørre om hvad der var rett, og efter hans mening
kunde saken da ikke være tvilsom. Han gav også uttrykk for dette i den siste tale
han holdt i Norges storting:

1180 "Me snik so visst ikkje korkje ungdommen eller Noreg ved å røysta for desse
traktatane. Nei, me er heller i pakt med, ja. i nær pakt med det som Norges
Storting har fylgt heilt sidan 1890. Eg ser det so, at røystar eg mot traktatene, so
svik eg den lina som Stortinget har fylgt i næra 37 år. Men ikkje det åleine - eg
vilde svika meg sjølv og mi eige tru på fred og forlik millom folki." -- Og han
1185 minnedes en høgbåren tale som Lars Eskeland så tidlig som i 1892 hadde holdt
på et stort ungdomsstevne på Voss: "Eskeland tala um: Ned med vapni og
skilsgiftssemja i staden for makt. Fyredraget var bygt yver Jonas Lies vakre dikt:

"Midt i en jerntid som ikkun til
1190 den magt som våben vinder,

du ligger rolig du høie nord

1195 i åndens solskin og skinner.

Din storhet er ei guld og pragt

1200 og ei kanoners torden.

Du er den stille verdensmagt

for hjertets sag på jorden."

1205

Hvor står ikke disse varme ord i motsetning til Hambros hårde, håpløse tale i samme stortingsdebat: "Man vinner ikke sin rett ved hjelp av traktater, men på tross av traktater"? Og hvor er ikke Finne i overensstemmelse med alt det som venstre har hevdet i en lang, utenrikspolitisk fortid, og hvor er ikke Hambro
1210 imot alt det som skapte Folkeforbundet, som holder det oppe, som søker å bygge det videre og skape varig fred grunnet på rett og rettferd mellom alle folk?

1215 Jeg har alltid vært venstre, og jeg kan ikke si annet enn at den tid og den strid som vi nu står oppe i, gjør at jeg føler mig sterkere knyttet til venstre enn nogensinne. Kom jeg til den overbevisning, at det var til landets gagn og til dets beste at venstre gikk op i en høyere enhet, i en samling eller hvad man vil, vel, så vilde jeg bøie mig for den overbevisning. Det å være venstre er jo ikke noget i og
1220 for sig. Det er det vi vil nå ved å være venstre som gir styrke, og den tro, at vi mener at det vi vil nå, er til landets gagn.

Vi tror, at nettopp de tanker vi bygger på, de oppgaver vi vil løse, er til fordel for landet, og vi tror, at det er av den aller største betydning i en tid som denne, at
1225 der utenfor den reaksjonære despotisme til høyre og den revolusjonære despotisme til venstre, står et parti som holder frihetens gamle idealer høit - mot despotismen fra høyre, mot despotismen fra arbeiderpartiet, og mot bondepartiets kortsynte og snevre klassepolitikk.

1230 Det er denne tro på fremskrittets makt, på dets betydning, på dets evne til å bringe det lys som trenges nettopp i mørke tider, som gjør at jeg for min part går til årets valgkamp med like stor glede, ja med større glede enn nogensinne, og jeg sier med Per Sivle:

1235 "Hil dig du evige fremskrittets bud,

du nyttårsbinger, du livets gud."

1240

Kilde

"Venstres syn og Venstres opgaver", Johan Ludwig Mowinckel, Oslo, 1927.

Emner

Forsvarspolitik, Forskning, Innenriks, Kultur, Lovgivning, Partipolitikk, Regionalpolitikk, Sikkerhetspolitikk, Språksak, Stortingvalg, Utdanning, Utenrikspolitikk, Valgtale, Økonomi

1245

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/venstres-syn-og-venstres-opgaver>

1250

1255

1260

1265

1270

1275